

הרב שמעון קליין

פרשת תצווה

כהן לשבעה ימים

'משה הכהן'

ומהו מעמדו של משה בתהליך זה? משה מקדש את אהרון ואת בניו, אך אינו עוצר בכך. הוא עובד בעבודות הכהנים, מקריב קרבנות ואף זוכה לאכול מחלקם בקרבן השלמים: "ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה לפני ה' והיה לך למנה" (שם כ"ט, כ"ו). כך ניסחו חכמים במדרשם את מעמדו:

וישחט ויקח משה מן הדם, כל שבעת ימי המלוואים היה משה משמש בכהונה גדולה, הוא היה שוחט, הוא היה זורק, הוא היה מזה, הוא היה מחטא, הוא היה יוצק, הוא היה מכפר, לכך נאמר וישחט ויקח משה... היה משה שוחט ואהרן רואה אותו, זורק ואהרן רואה אותו, מזה ורואה אותו, מחטא ורואה אותו, יוצק ורואה אותו, מכפר ורואה אותו.

(ספרא צו, פרשה י"ד).

תפקיד חדש יוצא לדרך - תפקיד הכהונה. משה משמש בו ככהן שבעת הימים, ובתום הימים - ביום השמיני ייפרד ממנו. מכאן ואילך תשוך הכהונה לאחיו, לאהרון (את קרבנות היום השמיני מקריב כבר אהרון - ויקרא פרק ט').

מהי משמעות המינוי למשך שבוע אחד בלבד? אם משה ראוי לכהונה - שיישאר כהן, ואם אהרון ראוי - שימונה לכך מתחילה!

שאלה נוספת - משה מקדיש את אהרון וחונכו לעבודה. ומי חנך את משה לשמש כהן בימים אלו? מדוע לא נזקק גם הוא לחניכה?

את התשובה לשאלות אלו נבקש - בתמונת המרחב הגדולה, בהקשר למעמדו הכולל של משה, ובהקשר לכלל התפקידים שהוטלו עליו.

עד כה, משמש משה בשלושה תחומים. הוא מתמנה על ידי א-להים למנהיג: "ועתה לכה ואשליחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים" (שמות ג', י'), ובמעמד זה מוטלת עליו אחריות מעשית ורוחנית להנהיג את העם, על כל המשתמע מכך. במעגל שני, משה הוא נביא. מעמד מינויו למנהיג היה מעמד נבואי, בו התגלה אליו א-להים בסנה. לימים נקרא משה - גדול הנביאים, ובלשון המקרא: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (דברים ל"ד, י').

משה הוא גם שופט, כפי שעולה מפסוקי המקרא בפרשת יתרו: "ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב" (שמות י"ח, ג'). פרישה זו מסתיימת בעצת יתרו - להעמיד מערכת משפט בה שרי

מינויו של אהרון

'אהרון הכהן' - צמד מילים אלו נראות כמו דבוקות זו-לזו מששת ימי בראשית. הלומד בפרשייתנו מגלה שלא כן הוא. עד כה תואר אהרון בפרשיות ובאירועים רבים, אך לא ככהן. דומה כי מעמד זה מתחדש כעת:

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלת נר תמיד: באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חקת עולם לדורתם מאת בני ישראל. (שמות כ"ז, כ"א).

משה מצטווה על שמן המנורה, ואהרון הוא שיופקד על עבודתה - מערב עד בקר. זוהי 'יריית פתיחה', ומיד לאחריה - הדברים מפורשים:

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן: ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת: ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי. (שמות כ"ח, א'-ג').

אהרון יוקרב לכהן לה', ובשורה ארוכה של פעולות מתאר הכתוב את הקדשתו - בעשיית בגדי כהונה, ובקרבנות המילואים:

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימים... ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים: ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפד ואת האפד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפד... והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר: ושחטת את הפר לפני ה' פתח אהל מועד... ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתני אתה שבעת ימים תמלא דם... וקדשת את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי. (שמות כ"ט, א'-מ"ד בדילוגים).

¹ דבר קיומם של כהנים נזכר קודם לכן, במעמד הר סיני: "ויהי אמר ה' אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל מפני רב: וגם הפהנים הנגשים אל ה' יתקדשו פן יפרץ בהם ה'... ויהי אמר אליו ה' לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והפהנים והעם אל יהרסו לעלת אל ה' פן יפרץ בהם" (שמות י"ט, כ"א-כ"ד). בפסוקים אלו נזכר אהרון, אך אינו מיוחס, וגם הכהנים אינם משויכים עדיין אל שבט לוי. ייתכן שכהונם היא בהקשר לתיאורם כניגשים אל ה'. יש מי שמזהה אותם ככורות (ר' יהושע בן קרחה במכילתא דר' שמעון בר יוחאי; ר' שמשון רפאל הירש בפירושו שם).

יגידו לו את דבר המשפט; סוג של אמת אובייקטיבית שעשויה להתברר מנקודת מבט גבוהה ובהשראת המקום.

בהנגדה לשופט, תיאורו של המלך מופיע בעקבות תהליך היסטורי, הבשלה של העם: "כי תבא אל הארץ" - כניסה פיזית אל הארץ; "אשר ה' אלהיך נתן לך" - הארץ ניתנת לעם, עוברת לרשותו; "וירשתה" - העם מקבל מעמד של ריבון; "וישבתה בה" - ישיבה מסמלת עמדה נפשית ורוחנית של השתקעות. רק בעקבות שלושה שלבים אלו, עשויה נפש העם להתעורר ולבקש מלך - "ואמרת אשימה עלי מלך", בדומה לגויים הממנים על עצמם מלך, ללא 'התערבות' א-להית בהליך המינוי, עשוי העם לבקש מלך שיהיה במידה רבה שלוחו של העם³. בניגוד לשופט, שקיומו בלתי תלוי, המלך יופיע בעקבות תהליך היסטורי ארוך, בו יתבגר העם, גם יבשילו בו תהליכים רוחניים⁴. בניגוד לשופט, המציג אמת צרופה, המלך עשוי להיות קשוב אל העם, להבין את עומק מאווייו, ולהיות להם לשליח.

שתי רשויות אלו - של השופט ושל המלך, מכוונות אל עולם המעשה. כעת, עובר הכתוב לתאר שתיים נוספות, הפונות אל עולם הרוח.

³ ביטויים רבים למעורבותו של העם בתהליך:

- "ואמרת" - מתג ההפעלה לכלל הפרשה הוא יוזמת העם.
- "אשימה" - אני, העם ממנה, כריבון וכמקור לסמכות.
- "עלי" - המינוי הוא 'עלי' - ובכך אהיה כפוף למינוי הבא מכוחי כעם.
- "ככל הגוים אשר סביבתך" - הממנים את מלכיהם.
- "שום תשים עליך מלך" - הסכמה וציווי א-להי התואם לבקשת העם.

לכל אלו מצטרפת ההוראה "מקרב אחיך תשים עליך מלך" - קיומם של קריטריונים למינוי, והיא כמצביעה על מעמדו של העם כקובע וכמחליט. המילים "אשר יבחר ה' אלהיך בו" עשויות להתפרש כך: 'בהסכמה לבקשת העם' אומר א-להים - "שום תשים עליך מלך" - העם ימנה לעצמו מלך, אלא שלכך יהיה תנאי, או הקשר נוסף - "אשר יבחר ה' אלהיך בו". אל תיעצרו בתרחיש המדמה אתכם לעמים אחרים, מכיוון שהייעוד שלכם שונה - מכיל את קומת הקשר המיוחד ביניכם לבין א-להים. הביטוי שיהיה לכך יהיה בבחירת א-להים במלך שימונה על ידכם - להשרות שכינתו עליו. אחרית זו גוזרת לאחור השלכה על תהליך המינוי, והיא מייצרת מכוונות למלך שימצא חן בעיני א-להים, אשר בבוא העת יבחר לשכן שמו עליו ועל ממלכתו.

⁴ בפרשיית המלך מתואר תהליך היסטורי שראשיתו במנהיגים - שלוחי א-להים. בתוך מתהווה תהליך התבגרות והבשלה, וביום מן הימים - מתרחשת 'מהפכה' בה מבקש העם לשנות את השיטה. לא עוד מנהיגות שמקור סמכותה א-לוהי, כי אם מנהיגות שמקור סמכותה הוא העם. במילים פשוטות - העם מבקש ליטול אחריות על חייו, על דרכו והחלטותיו.

דומה תהליך זה במהותו, לתהליך המתרחש בחיי היחיד. בילדותו הוא נתון ברשות הוריו, אט אט הוא מבשיל ומתייצב בעמדת אחריות ועל חייו. פעמים ילווה המעבר בסממני מרידה, אך במהותו זהו תהליך של התבגרות, בו נחשף אדם אל רצונותיו הפנימיים, עונה לעצמו על השאלה 'מה אני רוצה?' בוחר, ונוטל אחריות על בחירותיו.

אלפים, מאות ועשרות, ובעקבותיה מתייצב משה בראש מערכת המשפט.

כל אלו אינם מספיקים, והנה, כעת מתייצב משה בעמדה נוספת, עמדת - 'משה הכהן'.

ארבע רשויות במרחב הציבורי

ארבע רשויות הן המעמידות את החיים הציבוריים של העם. ארבעתן כתובות זו אחר זו בספר דברים:

שופט: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשערך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר ירוף: על פי התורה אשר ירוף ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל... (דברים "ח, ח' -"ג').²

מלך: כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתך: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא...

כהן: לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשר ה' ונחלתו יאכלו: ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו: וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה: ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו: כי בו יבחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים (דברים "ח, א-ה").

נביא: לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף... תמים תהיה עם ה' אלהיך: כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך: נביא מקרבך מאחיק כמני יקים לך ה' אלהיך אלו תשמעון (שם, ט' -"ב').

מהו ייחודה של כל אחת מהרשויות? מהו היחס השורר ביניהן?

שופט: פרשייה זו פונה אל שופט הנקלע לאי בהירות, ונקרא לעלות אל המקום בו יבחר ה', אל הכהנים הלוויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. שם ידרוש ויחקור, והם

² קודם לכן מתואר ציווי על מינוי שופטים, ובעקבותיו הלכות הנוגעות למשפט, ועוד הלכות: "שפטים ושטרות תתן לך בכל שערך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך... (ט"ז, י"ח -"ב"; י"ז, א' -"ז').

מכוון אל עולם המעשה⁷.

הצמד הנוסף - הנביא והמלך. שניהם מדריכים את החיים, תוך התייחסות לחליפות הזמן. הנביא - כאיש הרוח, החזון, המבין את עומק המציאות ומדריך אותה. המלך - כאיש המנהיג את חיי השעה ולוקח עליהם אחריות. בניגוד לשופט, האומר את האמת הצרופה והטהורה, הרוחניות של המלך מסונכרנת עם המעורבות והאחריות הכוללת שלו על המציאות.

דומה שכך תיראה תמונת היחס בין הארבעה:

	מ'מ' המקום ההוא' הגבוה והנבדל	ביטוי למווייו העמוקים של העם
רוחני	כהן	נביא
מעשי	שופט	מלך

אם תישאל שאלה - על פי פרשיות מקרא אלו, האם ארבעת הרשויות אמורות להיות מופקדות בידי אדם אחד, או שהן נבדלות זו מזו? האם מערכת אחת היא, או ארבע רשויות נפרדות?

דומה שאין בפרשיות אלו כל סימן המצביע על עירובן ועל שיוכן לאיש אחד. פער מהותי קיים בין רשות לרשות במבנה הספרותי בו הן ערוכות⁸, במקום שיבתם של בעלי התפקידים⁹, ומעבר לכך - במהות התפקיד ובכישורים הנתבעים אליו. מערכת המשפט חשובה דיה כדי שחלוק רשות לעצמה, בדומה לה גם המערכת השלטונית של המלך, הכהונה או הנבואה. עירוב עשוי לפגוע במקצועיות, והוא גם עשוי לייצר מצב של ניגוד אינטרסים¹⁰.

⁷ הקדמת 'הכהנים הלוויים' לתיאורו של השופט: "וּבָאָתָּ אֶל הַפְּהָנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם" מצביעה על מעמד של השראה שמייצרת הכהונה ביחס ל'דבר המשפט'.

⁸ המחשה לפערים: בתיאור המקדים לפרשיית המשפט "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק (ט"ז, י"ח) מתואר ציווי להעמיד שופטים; ביחס למלך ישנו סיפור דברים, והיעתרות לבקשת העם; בכהן אין מינוי, מכיוון שהכהנים קבועים ועומדים; ואת הנביא - ה' הוא שיקים, ללא חובה או מצווה המוטלת על העם. ספרותית - בראשונה: "כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט... וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּר" - ישנו ציווי בלשון יחיד אל השופט שנפלא ממנו דבר, והעם מתואר בה לבסוף בלשון רבים; בשנייה (פרשת המלך) הניסוח הוא בלשון יחיד הפונה אל העם כישות, תוך התייחסות לתהליכים העוברים עליו; בשלישית קיימת פנייה אל הכהן בלשון רבים ולסירוגין בלשון יחיד, וגם הפנייה אל העם היא ביחיד וברבים גם יחד; עיקר הדיאלוג בפרשייה האחרונה הוא עם העם, כישות שמקרבה יוקם הנביא.

⁹ השופט והכהן משויכים אל 'המקום אשר יבחר ה', המלך והנביא אינם משויכים למקום.

¹⁰ דוגמה להשחתה אפשרית, כאשר למלך ישנה השפעה מכרעת על המתחולל במקדש: "וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל עֲמוֹס חַזֵּה לָךְ בָּרַח לָךְ אֶל אֲרָץ יְהוּדָה וְאֶכָּל שֵׁם לָחֶם וְשֵׁם תִּנְבְּא: וְבֵית אֵל לֹא תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי מִקֹּדֶשׁ מִלֶּךָ הוּא וְבֵית מִמְלַכָּה הוּא" (עמוס ז', י"ב-י"ג). אמציה מרחיק את עמוס הנביא מבית אל. 'לא מקום נבואה הוא זה' - הוא אומר לו, על שום העובדה שהמקדש בבית אל

כהן: תחילת תיאורו של הכהן הוא בהיבדלות שהייתה לו מהעם: "לֹא יִהְיֶה לַפְּהָנִים הַלְוִיִּם כָּל שִׁבְט לְוִי חֶלֶק וְיִחַלְהוּ עִם יִשְׂרָאֵל". חלקו כאחד מן העם מופקע (כמו לדוגמה חלקו בשלל), וגם לנחלה הוא אינו זוכה. מעמדו הוא נבדל, שייך לרשות גבוה, ניזון מקרבנות המקדש, וככלל - ה' הוא נחלתו⁵.

צלע רביעית במשוואה היא - הנביא: הפתיחה לתיאורו היא - בפנייה אל העם "לֹא יִמָּצָא בְךָ מַעֲבִיר בְּנֹו וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קֶסֶם קֶסֶמִים מְעוֹנָן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף" - התנהגויות המוגדרות כתועבות. בהנגדה לאלו מצווה א-להים "תָּמִים תִּהְיֶה" - הזמנה לתום ולשלמות. "עם ה' אֱ-לֹהֶיךָ" - במקומו ובקרבתו. זה לעומת זה מתוארים ההולכים אל מעוננים ואל קוסמים, ומנגד - "נְבִיא מִקֶּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יָקִים לָךְ ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֱלֹוֹ תִשְׁמְעוּן". אותם כוחות רוחניים שתוארו קודם לכן בקלקלתם, בהיותם מכוונים הם עשויים להביאכם אל הנבואה. הנביא - מגלם את רוח העם, ומהווה ביטוי 'תמים' ונאמן לכוחות אלו.

בשונה מפרשת הכהן, הפותחת בתיאור נבדלות הכהן, נקודת המוצא של הנביא היא כוחותיו הרוחניים. בניגוד לכהן היושב במקדש, הנביא צומח 'מקרב העם' וגם פועל בתוכו. הכהן - משרת בשם ה', ואילו הנביא - מגשר על הפער בין העם לבין א-להיו ומאפשר למפגש להתחולל⁶.

ארבע רשויות שהן שתיים

למעשה מדובר בשני צמדים, הפועלים זה לצד זה בתקופת המקרא. כהן ושופט: שניהם מפגישים את העם עם מציאות רוחנית, נבדלת, סוג של מפגש עם ה'שמים' הנבדלים. בהקשר דומה, שניהם משויכים אל 'המקום אשר יבחר ה' (הכהן - באופן נרחב, והשופט - בהקשר לבית הדין הגדול היושב בלשכת הגזית). הכהן - כמי שמופקד על העבודה במקדש ונושאים רוחניים נוספים, והשופט בהיבט של חוק ומשפט. כאמור, שניהם גם משלימים זה את זה: הכהונה מכוונת אל התחום הרוחני ואל הקודש, והשופט, לעומתה,

⁵ עוד מתאר הכתוב את מעמדו בעיני העם - כמי שעשויים לתת לו מתנות כהונה, תרומות ומעשרות וראשית גז הצאן - "כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ מִכָּל שִׁבְטֶיךָ לְעֹמֵד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים". ה' בחר בו לשרת בשם ה' - מתוך העם, וכיוון שכך - העם נתבע לאפשר לו להיות בעמדה רמה ונישאה זו.

⁶ כך מפורש בהמשך הפרשה: "כָּל אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַם ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּחַרְבַּ בַּיּוֹם הַהֵוא לְאֹמֶר לֹא אֶסֶף לְשִׁמֵּעַ אֶת קוֹל ה' אֱ-לֹהֵי וְאֵת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת" - הנושא הוא הקשר שבין העם לבין א-להים. העם רוצה קשר, אבל דואג. הקרבה מחייבת, ועשוי להיות לה מחיר גדול, 'סכנת נפשות'. "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹוֹ הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם" - א-להים מאשר שלא מדובר על התרחקות ממנו. המענה: "נְבִיא אֶקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כְּמוֹד וְנִתְתִי דְבָרֵי בְּפִיו וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנָה" (שם, י"ח). הנביא הוא מענה לקשר שבין העם לבין א-להיו.

הפרדת רשויות - תהליך היסטורי

בשורות הבאות תובא סקירה של מצב הרשויות, החל מתקופת משה ועד לתקופת המלכים.

כאמור, משה אוחז בארבע רשויות, וכעבור שבעה ימים הוא מעביר את הכהונה אל אהרון ואל בניו.

יהושע מקבל את כוחו ממשה, וממשיך במידה רבה את צורת מנהיגותו¹¹. בדומה למשה הוא משמש כמנהיג, כנביא (א-להים מדבר אליו שוב ושוב), ומסתבר שגם כשופט¹². הכהן בדורו הוא אלעזר בנו של אהרון, ולאחר מכן פנחס בן אלעזר¹³.

בספר שופטים, ארבע הרשויות נמצאות במידה רבה בתרדמת, והחיים הציבוריים בתקופה זו כמעט ואינם מתקיימים¹⁴.

ספר שמואל פותח בתיאורו של עלי הכהן, בתקופה בה המערכת הציבורית עדיין לא התעוררה מתרדמתה. עלי אינו מתואר כמנהיג, לצד זאת תיאורו במותו מסוכם במילים השמורות למנהיגי ספר שופטים¹⁵ - אות למנהיגות הרפה שהייתה למי שעיקר התעניינותו הייתה במקדש, לא

מושפע מן המלך ונתון לשליטתו - "כי מקדש מלך הוא", ולא 'מקדש'.

11 ביטויים לכך: בתורה שוב ושוב נזכר יהושע כטפל למשה, לא כעומד בפני עצמו. אזכורו הראשון: כמצביא במלחמה בעמלק - (שמות י"ז, ט'), שם הוא מקבל הוראות ממשה; בפעם השנייה הוא מתקרב אל ההר, והתיאור המקראי לכך הוא: "ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר הא-להים" (שמות כ"ד, ג'); לאחר חטא העגל, שוב מתואר יהושע כמשרת "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל" (שמות ל"ג, ו'); בספור אלדד ומידד הוא קנאי לרבו "ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה קלאם" (במדבר י"א, כ"ח); במינויו - משה סומך ידיו עליו, מצווה ומפקיד בידיו את המנהיגות "ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו: והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצוית אתו לעיניהם (במדבר כ"ז, י"ח-ט'); כך הוא גם בדברים ג', כ"ז-כ"ח; מכל אלו משתקפת תמונה המפורשת בתיאור הבא: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמענו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה" (דברים ל"ד, ט'). רוח החכמה של יהושע היא המשך ישיר לרוחו של משה. בהתאמה, ציר מכוון ומרכזי בספר יהושע הוא - עיקרון המשכיות למשה.

12 אין אזכור מפורש לכך, יחד עם זאת, בהתרחשויות שקיים להן היבט משפטי יהושע מעורב, ואף מוביל - בהענשת עכן, בגורל על הנחלות (הלכות ירושה) ובערי מקלט.

13 יהושע י"ד, א'; י"ז, ד'; י"ט, נ"א; כ"א, א' - בהקשר לנחלות, והחל מפרק כ"ב נכנס לתמונה פנחס בן אלעזר.

14 המנהיג נקרא אל הדגל על מנת להושיע, לחלץ את העם ממצוקה, לא להנהיג באופן קבוע ואחראי. הנבואה נדירה מאד בתקופת השופטים, וגם הכהונה מינורית לגמרי (נזכרת פעם אחת, במלחמת האחים בעקבות מעשה פילגש בגבעה - שופטים כ', כ"ח). כל זה תואם לתקופה בת למעלה משלוש מאות שנה, בה נזכר המשכן בכתוב פעם אחת בלבד, אות וסימן עד כמה המרכז הרוחני לא תפס מקום משמעותי בחיים ובתודעת העם.

15 "והוא שפט את ישראל ארבעים שנה" (שמואל א' ד', י"ח).

במה שחוצה לו. ייתכן שבתקופה מסוימת שימש כנביא¹⁶. ניתן לראות במנהיגותו סוג של חזרה לאחור - בחיבור שלא צלח בין כהונה לבין מנהיגות¹⁷, כאשר סופו היה בדחייה מן הכהונה ומן החיים הציבוריים גם יחד (בדברי איש הא-להים אליו בפרק ב').

שמואל נתפש כמנהיג מכוח היותו נביא¹⁸, ולמעשה הוא משמש כמנהיג, שופט, אך לא ככהן.

שאלו: בדורו נוצרת הפרדה שנייה, בעקבותיה הנביא עומד לצידו של המנהיג - המלך, ומתנהלת מערכת יחסים - בין איש הרוח, לבין המנהיג בפועל. בשלב זה מקיימת הפרדה בין רשות המלך, רשות הכהן ורשות הנביא. עדיין, המלך מופקד על המשפט¹⁹.

ניתוק זה בין הנביא - איש הרוח, לבין המלך מועצם בידי דוד. דוד הוא מלך, שופט, אך אינו משמש כנביא. בכל פעם שא-להים מבקש לדבר איתו - הוא שולח אליו נביא. ולהיפך - דוד פונה אל הנביא. עמדה זו של הפרדה - תימשך גם מאוחר יותר²⁰. בתקופת דוד, ארבע הרשויות מועצמות,

16 בתחילת ספר שמואל מתוארת התקופה במילים "ודבר ה' ה'ה יקר ב'מים ההם אין חזון נפרץ" (ג', א'), יחד עם זאת עלי מדריך את שמואל בנבואה אות לכך שאולי בעבר הייתה לו היכרות עמה (הגר"א רואה בברכת עלי לחנה "ויען עלי ויאמר ל'כי לשלום וא-להי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו" (שמואל א' א', ו') לשון נבואה, לא לשון ברכה).

17 לאחר תקופה של למעלה משלוש מאות שנה של תרדמת לחיים הציבוריים, כמו מתחילים שוב מנקודת הראשית, ומי שנתפש כ'גדול שבדור' הוא זה שעשוי להנהיג. התייחסות ל'כהן הגדול' היושב במקדש כאל מנהיג, מצביעה על בוסריות גדולה בתפישת ערכי החיים הציבוריים והממלכה, או בלשון הכתוב: "ב'מים ההם אין מלך ב'שראל איש ה'שר ב'עניו יעשה" (י"ז, ו'; י"ח, א'; י"ט, א'; כ"א, כ"ה).

18 פרק ד' בספר שמואל פותח במילים "ויהי דבר שמואל לכל ישראל" (ד', א'), ושאלה מתבקשת היא - מהו הבסיס לתחילת דברו אל כל ישראל? התשובה נמצאת בפסוקים שקדמו למשפט זה המתארים את שמואל כנביא: "ויצע כל ישראל מ'ן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה': ויסף ה' להראה בשלה כי נגלה ה' אל שמואל בשלו ב'דבר ה'" (שם ג', כ"כ-א). במילים פשוטות - בבסיס מנהיגותו מונחת הנחת יסוד סמויה, שאם אדם זכה לנבואה הוא בוודאי האדם הראוי המתאים להנהיג את העם. הנחה זו קיימת אף בדורו של עלי, אלא ששם היא הייתה בוסרית יותר, בהתייחסה אל תפקיד הכהונה העוברת בירושה, ובמחשבה שמתוך מתחם המקדש ניתן להנהיג את העם.

19 בתקופת שאלו אין ציון מפורש לקיומו של משפט, ופירוש הדבר שזוהי מערכת שעדיין לא מפותחת, בוסרית. יחד עם זאת ניתן לראות לה כמה ביטויים. שאלו דן את נוב עיר הכהנים למיתה, ומסתבר שגם מרדפיו אחרי דוד להורגו קשורים למערכת המשפט. חכמים במדרשיהם ייחסו לדואג האדומי ולשמעי בן גרא את תפקיד ראשי הסנהדרין בדורו של שאלו, וכמי שפסקו את דינו של דוד למיתה. בפסוקים, שני אלו מתוארים כמקורבים לשאלו.

20 בדיאלוג החוזר על עצמו שוב ושוב בין הנביא לבין המלך. בהקשר זה יש לציין את שלמה המלך, אליו נראה א-להים פעמיים, אך אלו מתוארות כיוצאות דופן, לא כתיאור לעמדה קבועה: "ב'געון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר א-להים שאל מה אתן לך" (מלכים א' ג', ה'). פעם נוספת נראה אליו א-

הרוח, בהשראה הרוחנית, ולא במעורבות העשויה למשוך ולשאוב אותן אל תוככי העולם, ואולי אף אל תחתיותיו. אחרונה להפרדה היא מערכת המשפט. בדומה למלכות עוסקת גם היא בהנהגת המציאות, אלא שבניגוד לה, היא מכוונת לאמת האובייקטיבית, המשך לעיקרון 'המשפט לא-להים הוא', בניגוד ל'מלכות' העוסקת בחיי שעה, וכליה הם - כלי השעה, רוחו של המלך, רוחו של העם, ומה שמתחולל מביניהם.

משה משמש בארבע רשויות

פרשייה זו מציירת תהליך היסטורי שבמהלכו נקודת המוצא היא ריכוז סמכויות, וככל שהמציאות מתפתחת - מתחוללת הפרדה. דומה שייחוס הארבע למשה, מגלם את העובדה שמקור אחד לארבע. אילו היו הארבע באות לאוויר העולם כנפרדות, היה הדבר מעצים את הפער ביניהן, את הסתירות שאין להן מענה ואת המאבקים הנגזרים מכך. שייכותן הכוללת אל משה היא קודם כל אמירה רוחנית. משה הוא אדם שהמפגש עמו קרוב לדמות את המפגש עם א-להים²⁴. משה הוא האיש שהוזמן על ידי א-להים, אל הקרבה הגדולה ביותר שהייתה אי פעם לבן תמותה אליו. ב'אוויר הרים' זה של הקודש - ארבע הרשויות נושמות ומתפקדות זו לצד זו.

אבחנה זו היא רוחנית ופילוסופית, אך לא פחות מכך - קיומית ומעשית. מקופלת בה הזמנה לחזור אל הכתוב, ולנסות להבין מהו טיבן של הארבע. לזהות את החיכוך ביניהם, ולבקש לפענח את החכמה ואת המורכבות שהייתה לו למשה 'איש הא-להים' - להעמיד, ובאותה עת ממש - להפריד. זו לצד זו.

.....
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשל"ד
 * עורך: חננאל רוס
 *

בית המדרש הווירטואלי
 מיסודו של
 The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: office@etzion.org.il
 לביטול רישום לשיעור:
<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

וכולן הופכות להיות חשובות ומשמעותיות²¹, ולצד זו ההפרדה בין הרשויות ברורה יותר.

עד לחתימתו של המקרא, אין תיאור מקראי המציין הפרדה ברורה בין רשות המלך לבין רשות המשפט. תיאור שכזה נמצא בתורה שבעל פה, והוא כמו מתבקש מאליו²². תהליך זה של הפרדת רשויות הוא הגיוני, טבעי ומתבקש, והוא מתחולל באנושות כולה²³.

סיכום לתהליך ההפרדה עשוי להראות כך: תחילה משמשות ארבע הרשויות יחדיו. איש אחד נושא בתוכו את עמדת הקדש הנבדל - בכהונה, את עמדת המנהיג הרוחני - הנביא, את השופט ואת המלך. הפרידה הראשונה היא מן הכהונה, המשמשת כקוטב הרחוק ביותר למנהיגות ולמלכות. שבעת הימים במובן זה, משייכות אותה אל משה בהקשר לחניכת אהרון, ולא כאופציה שנועדה להימשך. פרידה שנייה היא מן הנבואה. גם היא - בשל שיוכה המהותי אל עולם הרוח. ניתוק השתיים טוב למנהיגות וטוב להן. טוב למנהיגות במובן המאפשר למי שמופקד עליה להיצמד להגיונה הפנימי, האימננטי, המתבקש מתוכה. טוב להן, בקבלן את מקומן הגבוה, בשיוך אל עולם

להים גבעון, והיא מתוארת כהיראות שנית: "וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה שְׁנֵית פְּאֶשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן: וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תַּחֲנֻנָּךְ... וְאֵתָה אִם תֵּלֵךְ לִפְנֵי כְּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בָּתֶּם לִבָּב וּבִישׁוּר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקִּי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר: וְהִקְמַתִּי אֶת כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם... אִם שׁוֹב תֵּשְׁבוּן אִתָּם וּבְנִיכֶם מֵאַחֲרַי... וְהִכְרַתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשִׁמִּי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁלַל וּלְשִׁנְיָה כְּכֹל הָעַמִּים... (שם ט', ב-ד)". תוכנה של ההיראות השנייה - אזהרה וציון התלות הקיימת למקדש ולעם בארצו - בכפיפות לקיום חוקי התורה ומשפטיה.

21 דוד מתואר כעושה משפט: "וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל עַמּוֹ" (שמואל ב' ח', ט"ו); לעומת תקופת שאול בה נזכר אמנם כהן, אך הוא אינו מקבל את מקומו הראוי ("אסוף ידיך" אומר לו שאול בדוחק הזמן, וגם הורג את כהני נוב כחלק ממאבקו הקשה בדוד), בתקופת דוד מקבל הכהן מקום חשוב. תחילה באביתר המלווה אותו ושואל לו באורים ותומים. לאחר מכן שואל דוד בצדוק, ובנוסף, זוכה אביתר לחנינה על ידי בנו של דוד - שלמה, חרף חידוש המרד בו, בשל מעלתו כמי שנשא את ארון ה' לפני דוד "וּלְאֲבִיתָר הִלְחֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנֵתָת לִךְ עַל שְׂדֵיךָ כִּי אִישׁ מֵוֹת אִתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֶמִּיתְךָ כִּי נִשְׂאֵת אֶת אָרוֹן אֱ-דֹנָי ה' לִפְנֵי דָוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּית בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי" (מלכים א' ב', כ"ו); ביחס שבין נביא למלך, נתן הנביא וגד החוזה מפנים מקום רב למלך, הרבה מעבר למקום שפינה שמואל. יחד עם זאת, בצמתים חשובים הם אומרים את דבריהם, הכוללים ביקורת קשה על המלך (שמואל א' כ"ב, ה'; שמואל ב' י"ב - בעקבות חטא דוד בזבת שבע; שמואל ב' פרק כ"ד בעקבות המפקד).

22 חלוקה בין בית דין ובין דינו של המלך מצויה במקומות רבים בתלמוד, כמו בתיאור הבא: "תנו רבנן הרוגי מלכות נכסיהן למלך הרוגי בית דין נכסיהן ליוורשין" (תלמוד בבלי סנהדרין מ"ח, ע"ב), ובהרחבה הר"ן בדרשותיו - הדרוש האחד עשר 'שופטים ושוטרים'.

23 עיקרון הפרדת הרשויות תפש תאוצה בימיו של הפילוסוף הצרפתי מונטסקיה (1689-1755), שהבחין בין רשות מחוקקת, רשות שופטת ורשות מבצעת.

24 המחשה: "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוּ" (שמות י"ד, ל"א), ועוד יותר מכך בתיאור הבא: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָבַר בְּעֵבֹר יְשָׁמַע הָעָם דְּבַרְךָ עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יֹאמְרוּ לְעוֹלָם וַיִּגַּד מֹשֶׁה אֶת דְּבַרְךָ הָעָם אֶל ה'" (שמות י"ט, ט').